

GOTYK XII-XV WIEK

XII	XIII	XIV	XV
1142 GOTYK WCZESNY	GOTYK DOJRZAŁY		1500 GOTYK PÓŻNY
<p>"Rozkoszowałem się pięknnością domu Bożego, a wielobarwność i kształtność gemm odrywała mnie od trosk zewnętrznych i przenosząc mnie ze sfery materialnej do niematerialnej, skłaniała do refleksji nad różnorodnością świętych cnót."</p> <p><i>Suger, opat St.Denis</i></p>			
<p>Miejszem narodzin katedry gotyckiej jest Francja. To tutaj w Opactwie St.Denis opat Suger podjął decyzję o przebudowie chóru klasztorного kościoła wprowadzając elementy nowego stylu. Katedrę gotycką cechuje strzelistość, łuk ostry, zastosowanie nowego systemu konstrukcyjnego filarowo-przyporowego, dwuwieżowa fasada, dekoracyjność. Nad portalem prowadzącym do wnętrza kościoła, głównym znajduje się rozeta. W katedrach francuskich ponad portalami i rozetą znajduje się galeria królów. Charakterystyczne dla katedr są detale architektoniczne: maswerki, pinakle, wimpergi, czołganki, kwiatony, okna wypełniają witraże. Katedry budowano na rzucie krzyża w układzie bazylikowym. Najczęściej były trój lub pięcionawowe, z transeptem, z obejściem oraz wieńcem kaplic wokół prezbiterium. We wnętrzu stosowano różnorodne sklepienie: krzyżowo-żebrowe, gwiazdziste, sieciowe.</p> <p>Najbardziej znane francuskie katedry zobaczyć można w Chartres, Amiens, Reims. Klasycznym przykładem jest Katedra Notre Dame w Paryżu. Przykładem późnogotyckiej katedry z motywami w stylu płomienistym (flamboyant) jest Kościół Świętej Trójcy w Vendôme. W Paryżu Ludwik IX ufundował Sainte Chapelle, która jest przykładem gotyku redukcyjnego.</p> <p>Do wzorów francuskich nawiązuje na terenie Niemiec katedra w Kolonii, na terenie Czech Katedra św.Wita w Pradze autorstwa niemieckiego kamieniarza Piotra Parlera.</p> <p>We Włoszech styl gotycki przyjął się tylko na północy, a jego przykładem może być Katedra w Mediolanie. W pozostałych katedrach powstałych w tym okresie możemy zobaczyć tylko wybrane gotyckie elementy. Najbardziej znane katedry to Katedra w Sienie i Orvieto.</p> <p>Najdłużej bo aż do połowy XVI wieku gotyk utrzymał się w Anglii i możemy w nim wyróżnić kilka charakterystycznych faz np. early english, styl perpendykularny, czy styl dekoracyjny. Katedry angielskie cechuje wydłużone prezbiterium, dwa transepty, dekoracyjne sklepienia np. wachlarzowe. Przykłady znajdziemy w Wells, Salisbury.</p>			

FRANCJA

Chartres

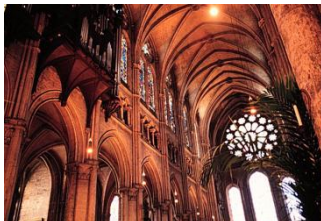
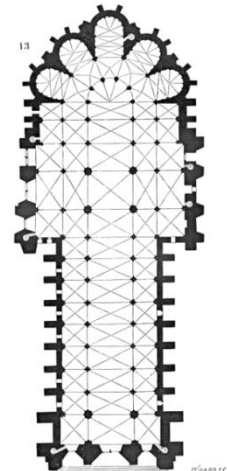
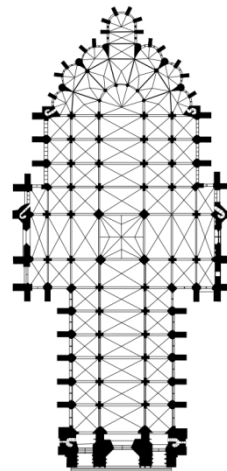
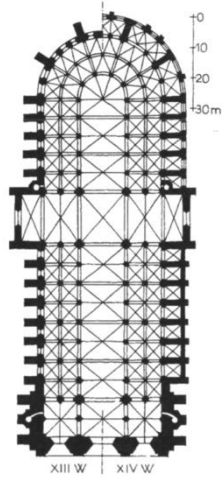
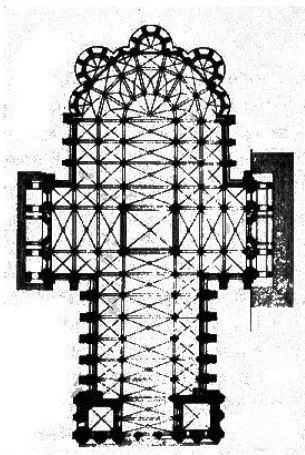
Paryż

Amiens

Reims

Sainte Chapelle
gotyk redukcyjny

Vendôme
gotyk płomienisty

EUROPA

Katedra w Kolonii

Katedra św. Wita w Pradze

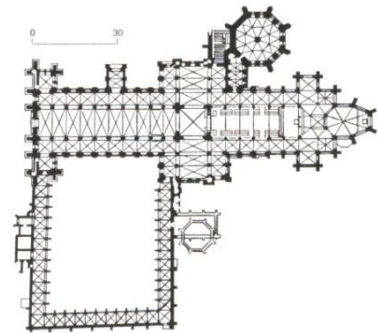

Katedra w Mediolanie

Anglia

Katedra w Wells

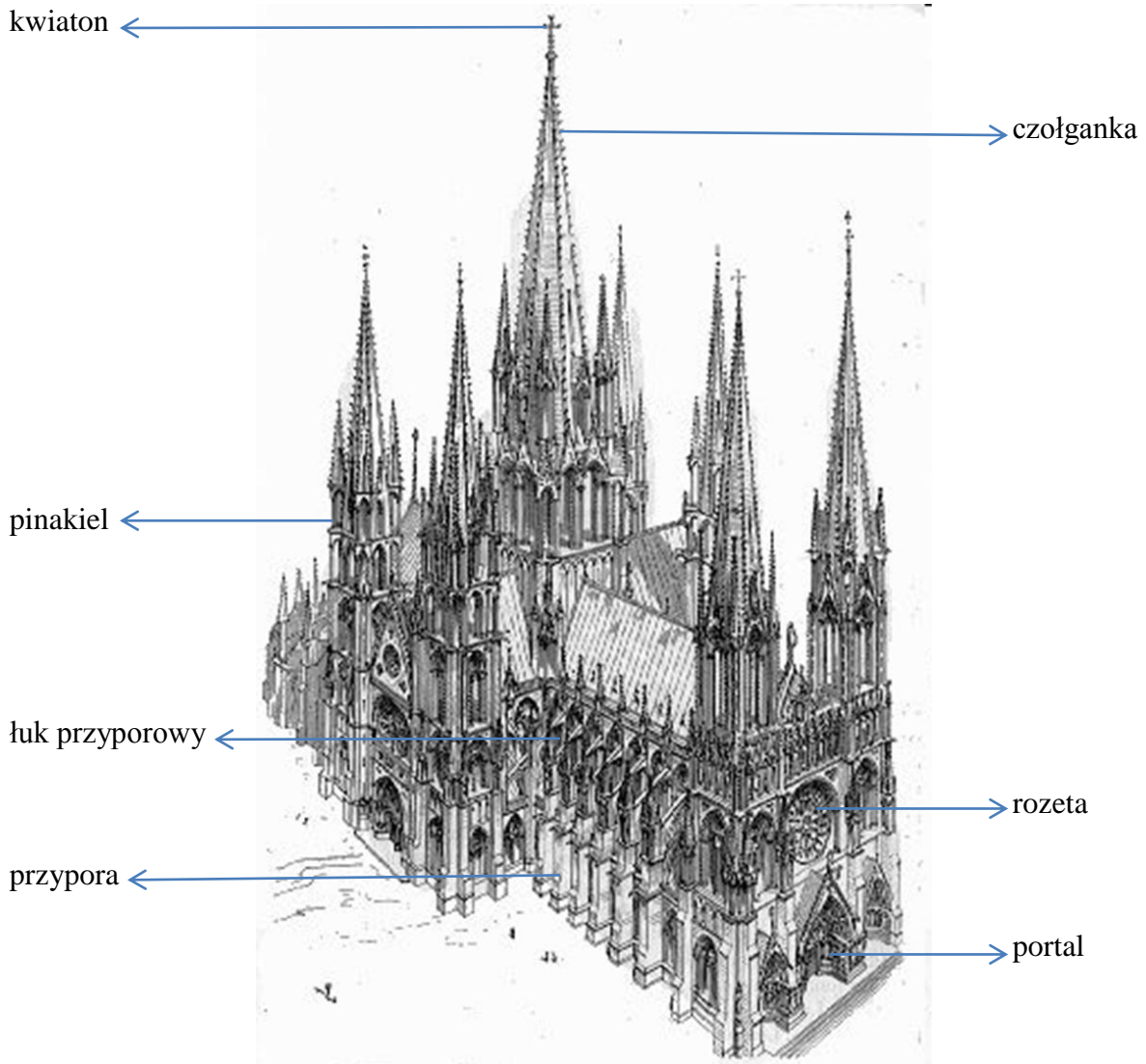
Opactwo Westminsterskie

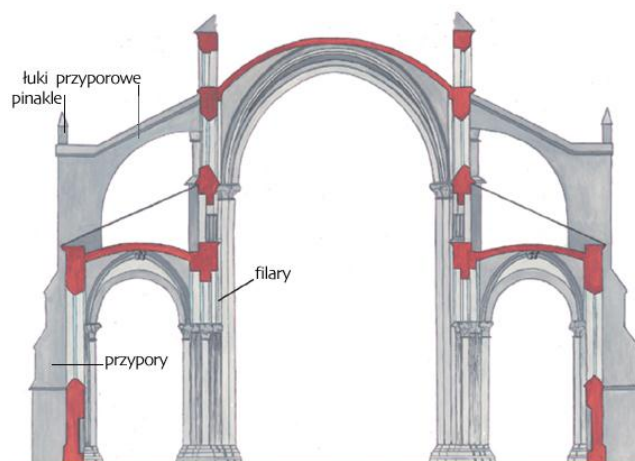
Katedra w Salisbury

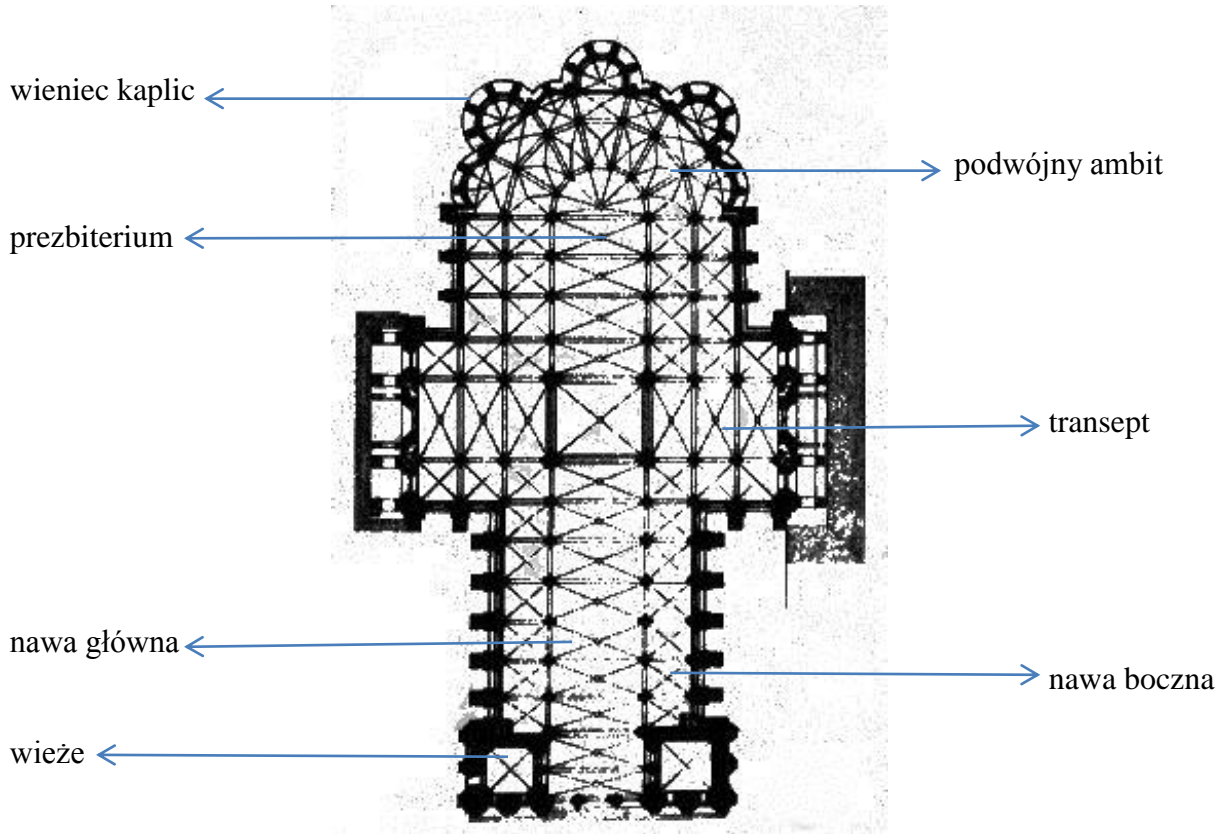
BRYŁA

SYSTEM FILAROWO-PRZYPOROWY – jest to system konstrukcyjny charakterystyczny dla architektury gotyckiej, w którym ciężar sklepienia wspiera się we wnętrzu budowli na filarach, na zewnątrz na przyporach. System ten umożliwiał konstruowanie strzelistych budowli z dużymi oknami.

PLAN

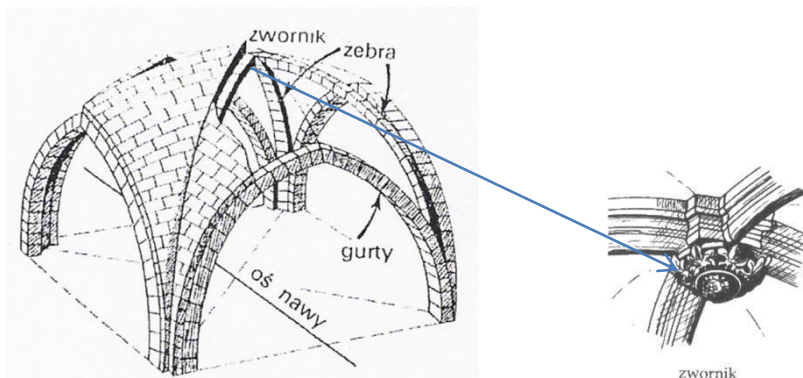
AMBIT – obejście wokół prezbiterium.

PREZBITERIUM – przestrzeń sakrum we wnętrzu kościelnym, miejsce, gdzie znajduje się ołtarz główny.

TRANSEPT – nawa poprzeczna.

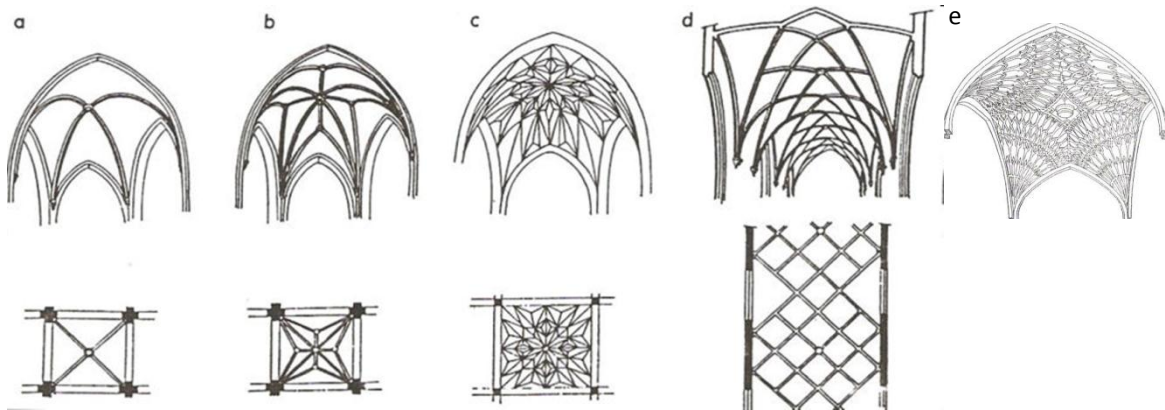
NAWA – w kościele przestyrzeń, w której gromadzą się wierni.

SKLEPIENIE - konstrukcja budowlana o zakrzywionej powierzchni stosowana do przykrycia od góry określonej przestrzeni.

ZWORNIK – środkowy element skrzyżowania żeber w sklepieniu gotyckim. Spaja konstrukcję w całość, niekiedy zdobiony jest rzeźbioną dekoracją ornamentalną o motywach roślinnych.

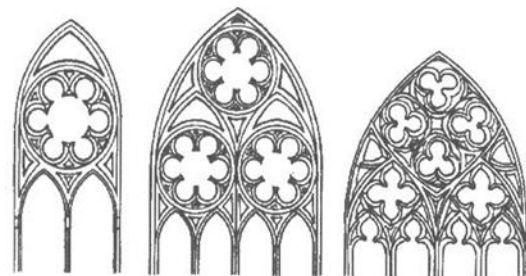
SKLEPIENIA

- a) sklepienie krzyżowo-żebrowe
- b) sklepienie gwiazdzone
- c) sklepienie kryształowe
- d) sklepienie sieciowe
- e) sklepienie wachlarzowe

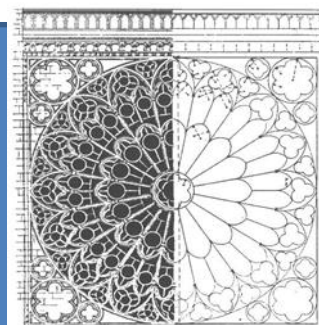
DETALE

MASWERK – kamienna lub ceglana, ażurowa oprawa okna gotyckiego lub podział dekoracyjny ściany.

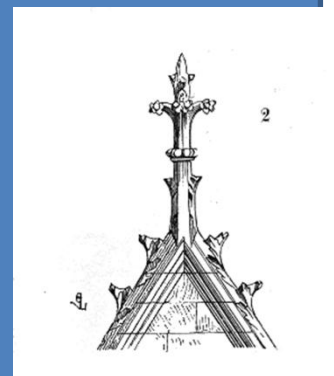
maswerki

ROZETA - w architekturze gotyku okrągłe okno wypełnione witrażem i ornamentem maswerkowym z motywem rozwiniętej róży umieszczone nad głównym portalem kościoła.

rozeta

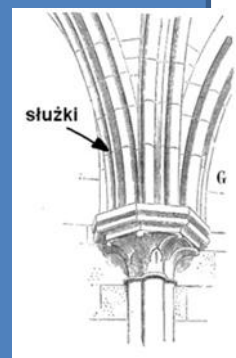
KWIATON – detal architektoniczny charakterystyczny dla architektury gotyku wykonany w kształcie kwiatu o rozłożonych pączkach w otoczeniu zazwyczaj czterech liści na kilku poziomach często uzupełniany żabkami.

PINAKIEL - detal architektoniczny charakterystyczny dla architektury gotyku wykonany w kształcie czworobocznej wieżyczki, często dekorowany żabkami i zwieńczony kwiatonem.

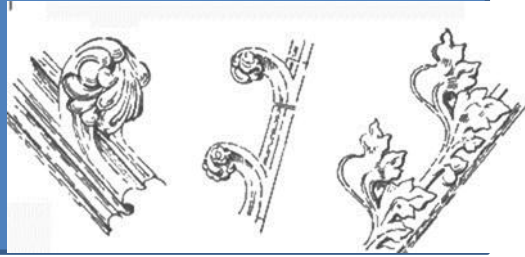
SŁUŻKI - pionowy element o małym przekroju dostawiony do ściany lub filaru stosowany, pełniący funkcję przenoszenia, za pośrednictwem żeber, ciężaru sklepienia na podłoże.

WIMPERGA – w architekturze gotyckiej trójkątny szczyt wieńczący portale i otwory okienne.

CZOŁGANKI/ŻABKI – element dekoracyjny w architekturze gotyckiej w formie zwiniętego wyschniętego liścia lub pączka.

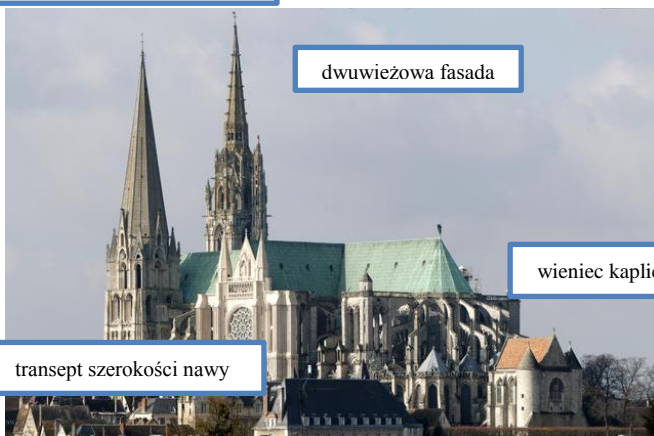

GAGRULEC/RZYGACZ - w architekturze, dekoracyjne, ozdobne, wystające poza lico muru, zakończenie rynny dachowej, z którego woda deszczowa ma swobodny odpływ.

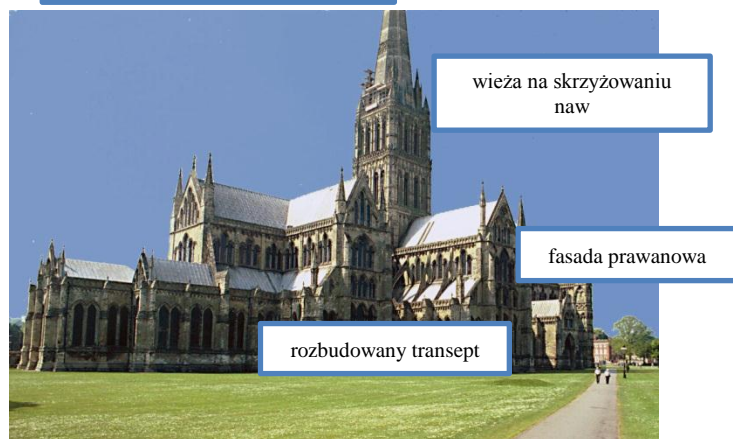

ZESTAWIENIE

Katedra w Chartres

Katedra w Salisbury

Katedra w Sienie

MIASTO GOTYCKIE, ARCHITEKTURA ŚWIECKA

Wiek XII/XIII to okres narodzin miasta gotyckiego i kultury mieszczańskiej. Na narodziny nowej przestrzeni urbanistycznej wpływ miał rozwój handlu i szlaków pielgrzymkowych. Sam rozwój miast przyczynił się do rozwoju rzemiosła, nowej kultury i pobożności.

Miasto gotyckie tworzone było według określonych reguł tj.: w centrum wytyczano kwadratowy lub prostokątny rynek. Na rynku stał ratusz – ośrodek władzy i sądu oraz kramy bogatych kupców. Przy rynku stał kościół. W pobliżu mógł znajdować się dodatkowy rynek lub plac do handlu solą lub zwierzętami. Wokół rynku wzdłuż pierzei znajdowały się domy budowane w układzie szczytowym (wąskim bokiem w stronę rynku z trójkątnym szczytem dachu). Od rynku pod kątem prostym odchodziły ulice, które tworzyły układ szachownicy. Miasto otoczone było murami zwieńczonymi krenelażem. W pobliżu murów miejskich lokowano siedziby zakonów żebraczych: franciszkanów i dominikanów.

Dodatkowe punkty obrony stanowiły baszty, a dostać się do miasta można było przez bramy. Najważniejszy punkt obronny to wysunięty przez mury barbakan.

Przykładem miasta może być Carcassonne we Francji.

Dowodem świetności miast są budowle świeckie. Najbardziej znane ratusze to: Palazzo Vecchio we Florencji, Pałac Dożów w Wenecji.

Rozwój architektury świeckiej możemy dostrzec także poza miastami, najczęściej były to zamki, czy wieże mieszkalne.

Palazzo Vecchio, Florencja

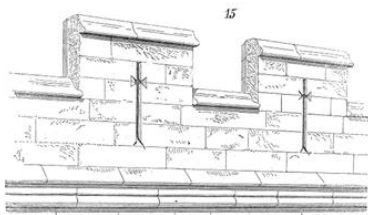
Pałac Dożów, Wenecja

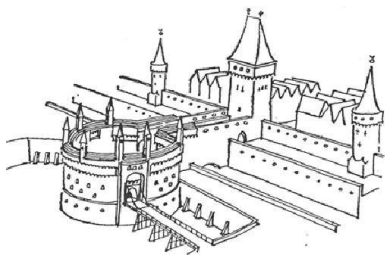
Carcassonne

POJĘCIA:

KRENELAŻ/ BLANKI - zębate zwieńczenie średniowiecznych murów obronnych i baszt, służące do osłony łuczników.

BARBAKAN/ RONDEL - element średniowiecznej fortyfikacji obronnych miasta lub zamku, broniący dostępu do bramy lub mostu.

DO CZYTANIA

KATEDRA NOTRE DAME W PARYŻU

Katedra Notre Dame to symbol Paryża. Inicjatorem budowy był biskup Maurice de Sully w 1163 r., jednakże prace zakończono dopiero w połowie XIV w. Najstarszą częścią kościoła jest prezbiterium z podwójnym obejściem z XII w. W katedrze znajdują się relikwie Męki Pańskiej - Korona cierniowa i gwoździe, których użyto do ukrzyżowania Pana Jezusa sprowadzone

sprowadzona do przez króla Francji Ludwika IX Świętego. W czasie rewolucji francuskiej katedra została zniszczona, a część cennego wyposażenia - rozkradziona. Rewolucjoniści zniszczyli Galerię Królów (przedstawienia biblijnych władców z pokolenia Judy, przodków Chrystusa) z zachodniej fasady uważając, że są to posągi królów Francji. Katedra została przemianowana początkowo na Świątynię Rozumu, a następnie - Świątynię Najwyższej Istoty. Budowla służyła również jako magazyn. W 1844 r. architekt Viollet-le-Duc rozpoczął prace renowacyjne, które trwały aż 23 lata. Renowacja przyczyniła się w pewien sposób do powstania słynnej powieści Victora Hugo.

KATEDRA NOTRE DAME W CHARTRES

Powstała w latach 1134-1226. Dzisiejsza katedra jest według danych co najmniej piąta. Romańska katedra spłonęła i w jej miejsce powstała nowa gotycka. Wszystkie klasy społeczne wzięły udział w tym przedsięwzięciu. Bogaci wysyłali pieniądze, biedniejsi obywatele przybywali na miejsce, ażeby pomagać w pracach. Katedra posiada 172 witraże z XII i XIII w. Ilustrują Biblię, życie Świętych, ale też noszą znaki fundatorów, herby wielkich rodzin czy oznaczenia związków cechowych. Jeśli chodzi o rzeźby to jest ich ponad 4000, na ścianach, drzwiach w kruchcie. Przywołują sceny biblijne.

SAINTE CHAPELLE W PARYŻU

Kaplica ufundowana przez króla Francji Ludwika IX jako miejsce pochówku cennych relikwii Chrystusa z koroną cierniową na czele oraz świętych patronów Francji. Należy do cennych przykładów architektury gotyckiej ściśle zintegrowanej z gotyckim wystrojem z dziełami malarstwa ściennego i witrażowego oraz rzeźbami zawierającymi bogate treści ideowe podkreślające Chrystusa jako Najwyższego Króla, a co

za tym idzie potęgę władzy monarszej we Francji. Swoim wyglądem nawiązuje do relikwiarzy skrzynkowych.

KATEDRA W KOLONII

Najwyższa świątynia na świecie, jej 157-metrowej wysokości wieże widać z daleka. W I wieku kiedy miasto było kolonią rzymską w miejscu dzisiejszej katedry była świątynia rzymska, a naprzeciwko był przerzucony most na drugą stronę Renu. W 313 roku, gdy cesarz Konstantyn ogłosił wolność religijną, powstało biskupstwo kolońskie. W 818 roku, za cesarza Ludwika Pobożnego zaczęto wznoszenie archikatedry romańskiej. Budowa trwała do 870 roku. Świątynia

miała dwoje patronów; lewy chór poświęcono św. Piotrowi, a prawy Najświętszej Marii Pannie. I tak zostało do dziś. W 1164 arcybiskup Rainald z Dassel przywiózł do Kolonii zagrabione w Mediolanie naturalnej wielkości (1,6 m) orzechowy posąg Madonny oraz relikwie Trzech Króli. Budowę odpowiednio reprezentacyjnego relikwiarza zlecono jednemu z najwybitniejszych ówczesnych złotników, Mikołajowi z Verdun. W ciągu kilku lat Kolonia stała się obok Rzymu, Santiago de Compostela i Ziemi Świętej, jednym z najważniejszych centrów pielgrzymkowych i szybko romańska świątynia zrobiła się więc za mała. W 1225 zdecydowano o budowie nowej, znacznie większej katedry. Jej budowę zaczęto w 1248 roku. Kolonia nosiła wówczas obok Rzymu, Konstantynopola i Jerozolimy przydomek święta, była współzałożycielką Hanzy, a arcybiskup Kolonii został jednym z elektorów Rzeszy wybierających cesarza. Świątynię wznoszono z trachytu, skały wulkanicznej sprowadzanej Renem z nieodległych gór Siebengebirge (Siedmiogórze) koło Bonn. W 1410 roku południową wieżę podciągnięto do drugiego piętra, w kolejnych latach zawieszono dzwony. Ale pod koniec wieku szybkość zaczęła gwałtownie spadać, by około 1510 roku wstrzymać budowę z powodu braku pieniędzy. Przez ponad trzysta lat katedra w niczym nie przypominała dzisiejszej. Strzeliste prezbiterium, potem pustka w miejscu nie zbudowanych naw i wieże nie sięgające nawet do wysokości prezbiterium. Po Niemczech zaczęło krążyć powiedzenie, że prędzej będzie koniec świata niż kolońska katedra będzie gotowa. XIX-wieczny romantyzm przyniósł modę na gotyk. Architekt Georg Moller i historyk sztuki Sulpiz Boisserée odnaleźli w 1814 i 1816 roku w Darmstadt i Paryżu oryginalne plany. Ten drugi wraz z katolickim publicystą Josephem Görresem rzucili hasło dokończenia kolońskiej katedry. Zaraz przyłączył się do nich polityk i historyk sztuki August Reichensperger. A w 1842 roku król pruski (Kolonia należała wówczas do Prus) Fryderyk Wilhelm IV wmurował kamień węgielny pod dalszą budowę. Ruszyła zbiórka pieniędzy, ale głównym donatorem było rosnące w potęgę Królestwo Pruskie. W 1880 roku, już za czasów cesarza zjednoczonych Niemiec Wilhelma I, budowę ukończono. Podczas ostatniej wojny cała Kolonia została zrównana z ziemią przez alianckie bombowce. Dosłownie. Ocalał tylko jeden budynek: katedra.

KATEDRA ŚW.WITA W PRADZE

Pierwotnie w miejscu, gdzie znajduje się Katedra, stała rotunda wybudowana w X wieku, później romańska bazylika. W 1344 Karol IV nakazał wzniesienie w tym miejscu gotyckiej katedry. Pierwszym architektem był Francuz - Mateusz z Arras (część prezbiterium, obejścia i wieniec kaplic), po jego śmierci 23-letni zaledwie geniusz ze Szwabii Piotr Parler (korpus nawowy).

KATEDRA W MEDIOLANIE

Budowa katedry rozpoczęła się w 1386 roku w miejscu, gdzie stała Bazylika Świętej Tekli oraz Santa Maria Maggiore, które później zostały włączone w nową katedrę. Budowa katedry została zainicjowana przez arcybiskupa Antonio da Saluzzo i była popierana przez Księcia Mediolanu Gian Galeazzo Visconti. Została zaprojektowana zgodnie z duchem gotyku

lombardzkiego. W drugiej połowie 1387 roku Książę Visconti postanowił osobiście zająć się projektem. Pragnął, by katedra potwierdziła jego prestiż w Europie. Założył Veneranda Fabbrica, instytucję odpowiedzialną za projektowanie, administrowanie, finansowanie oraz budowę katedry. Budowa katedry wymagała ton marmuru, dlatego Gian Galeazzo zagwarantował stały dostęp do kamieniołomów Candoglia. Gdy w drugiej dekadzie XV wieku skończył się napływ obcej siły roboczej, budowa postępowała mimo zmienionej sytuacji politycznej, militarnej i ekonomicznej i przez cały czas była wierna podstawowej zasadzie zgodności z gotykiem. Zmiany nastąpiły wraz z przybyciem do Mediolanu w 1565 roku arcybiskupa Karola Boromeusza oraz jego architekta Pellegrino Pellegriniego. Były to czasy po Soborze Trydenckim, kiedy rozpoczęła się Kontrreformacja. Dlatego arcybiskup Karol Boromeusz postarał się o to, by dopasować budowę katedry do eklezjastycznych trendów, które zaczęły wówczas dominować w papieskim Rzymie oraz do późnej wersji klasycyzmu Michała Anioła. Miało to podkreślać jedność Kościoła w Mediolanie z Rzymem oraz szacunek dla zasady prymatu papieskiego. Z pewnością pojawienie się Św. Karola Boromeusza zostawiło widoczny ślad we wnętrzu katedry, szczególnie w częściach, które są najistotniejsze z punktu widzenia liturgii: prezbiterium, ołtarze boczne, krypta czy baptysterium. Idee Św. Karola wpłynęły i były kontynuowane przez jego następcę kardynała Federico Borromeo w pierwszych projektach fasady autorstwa Pellegrino Pellegriniego i Richino. Po śmierci Boromeuszów i osłabieniu ich duchowych i kulturowych wpływów lojalność Fabbrici, wobec gotyku (wcześniej niechętnie przyjęto nowinki arcybiskupa) szybko zaczęła odrywać decydującą rolę przy dalszej budowie katedry. Powrócono więc do pierwowzoru. Zachowano co prawda część pomysłów Pellegrino i Richino, ale połączono je z gotyckim projektem Carlo Buzziego z 1645 roku, który w dużej części został dopełniony i uzupełniony przez Carlo Amantiego (1807-1814). Zmienił on jednak oraz znacznie uprościł projekt. Ponadto wpływ neoklasycyzmu zdecydował o tym, że projekt stał się bardziej statyczny, a dekoracje pozbawione spirytualistycznej kwiecistości.

KATEDRA W SIENIE

dużej mierze zbudowana w latach 1215-1264, do jej twórców należał Nicola Pisano, a jego syn Giovanni zaprojektował parawanową, trójosiową fasadę. W 1339 r. rozpoczęto pracę nad nową nawą, zamierzano bowiem przemienić istniejący kościół romański w transept. Gdyby ten plan się powiódł, powstałaby największa chrześcijańska świątynia na świecie, jednak epidemia dżumy w roku 1348 zniweczyła te plany. W

nieukończonych murach nowej nawy mieści się obecnie Museo dell'Opera Metropolitana, a niedoszła fasada stanowi taras widokowy. Posadzka świątyni wykonana jest z pasów białego i

czarnego marmuru. Do najcenniejszych zabytków wewnątrz kościoła należy marmurowa ambona, wykonana przez Nicola Pisano.

KATEDRA W SALISBURY

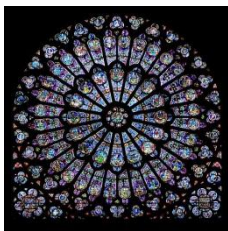
Katedra została zbudowana w XIII wieku, a jej pomysłodawcą był biskup Herbert Poore. Powstała ona w miejscu, w którym w 1075 roku Normanowie wybudowali zamek i niewielką katedrę. Niestety, duchowieństwo i mieszkańcy zamku nie mogli dojść do porozumienia, a ich ciągłe spory sprowokowały wspomnianego wyżej biskupa Poora, do podjęcia decyzji o wybudowaniu nowej katedry. Biskup nie doczekał rozpoczęcia budowy, prace kontynuował jego brat Richard. W 1220 roku zostały położone fundamenty, sięgające w głąb ziemi ponad metr, poniżej znajdował twarde krzemienne żwir, który stanowił naturalne fundamenty budowli. Już w pięć lat po rozpoczęciu budowy poświęcono trzy pierwsze ołtarze, a od korpusu katedry oddzielono prezbiterium, gdzie można już było odprawiać msze. Kolejne 33 lata, zajęło ukończenie nawy głównej. Konsekracja obiektu przypada z kolei dopiero na rok 1258. Powstała osada wokół katedry przyjęła nazwę New Sarum. To jednak nie był koniec powstawania budowli, którą możemy dziś podziwiać. Miedzy 1285 a 1315 rokiem, dobudowano wieżę zwieńczoną iglicą. Aby filary wytrzymały obciążenie 6500 tony kamienia, zużytego na ten fragment budowy, trzeba było je wzmocnić filarami. Około 400 lat później Christopher Wren przeprowadził badania konstrukcji, z których jasno wynikało, że wieża odchyliła się od pionu o 75 centymetrów. Postanowiono więc umocnić ją żelaznymi klamrami. Owa wieża ma aż 123 metry wysokości i należy do najwyższych w Wielkiej Brytanii.

KATEDRA W WELLS

Fasada zachodnia Katedry w Wells jest jedną z największych galerii średniowiecznych rzeźb na świecie, zaprojektowana została przez Thomasa Norreysa. Kościół budowano od lat 70-tych XII wieku. W roku 1330 rozpoczęto rozbudowę prezbiterium, aby połączyć je z nową kaplicą Najświętszej Maryi Panny. Kiedy stwierdzono pęknięcia pod nową wieżą, wybudowano wielkie łuki zaprojektowane przez Williama Joya. Ten prosty, ale zdumiewający projekt, często spostrzegany jako nowoczesny, datuje się na lata 1338 – 1348. Zastosowano ten typ sklepień ze względu na wielkość całej katedry a w szczególności wielkich jak na tamte czasy wież. System ten pozwolił odciążyć podwaliny olbrzymiej konstrukcji. Najstarsza część obecnej katedry znajduje się po zachodniej stronie. Pod niektórymi kościelnymi ławami można zobaczyć kunsztownie wyrzeźbione płaskorzeźby z imionami biskupów.

Symbolika katedry gotyckiej

Rozeta - Stanowi przetworzenie prastarego symbolu kosmosu- koła kosmicznego, obrazującego cykliczny ruch świata, symbol Maryi – róży duchownej.

Rzut krzyża - Krzyż łaciński jest obrazem ciała Chrystusa, człowieka doskonałego i archetypu stworzenia.

Portal - Brama- symbol Chrystusa, portal- brama pomiędzy światami, według słów Chrystusa „Ja jestem bramą przez którą wejdziecie do Królestwa Niebieskiego”.

Nawa główna - Oś nawy, od drzwi do wielkiego ołtarza jest płaskim rzutem osi wertykalnej : od posadzki do sklepienia, od ziemi do nieba i wyobraża drogę do zbawienia.

Prezbiterium w części wschodniej - Na wschodzie położona jest Jerozolima ”... powinniśmy modlić się zwróceni w tym właśnie kierunku , co jest symbolem duszy patrzącej tam, gdzie wschodzi prawdziwe światło.” Orygenes

Koło i kwadrat konstrukcji - Koło- symbol nieba, kwadrat oznaczający ziemię mają sens mistyczny i eschatologiczny.

Ołtarz - Miejsce, skąd wszystko promieniuje i dokąd się zbiega. Najświętszy przedmiot w świątyni. Centrum i serce budowli – Chrystus. Ołtarz jest stołem, kamieniem ofiarnym tej ofiary, która dla upadłej ludzkości jest jedynym sposobem nawiązania kontaktu z bogiem. Przez rytuał konsekracji ołtarz staje się centrum świata i sytuuje się na osi ziemia- niebo